

Almueskuespiller på heden

Fra Hardsysselfolk III

Af Henry Jessen

Mit første indtog i Vestjylland blev en dato, der indskrev sig i verdenshistorien. Det var altså datoen og ikke min person eller mit indtog, der skrev historie, for det var 1. september 1939 - den dag tyskerne invaderede Polen. På en måde kom mit indtog også til at handle om krig om end i en mere almuepræget version, og mange år tidligere, nemlig om filmatiseringen af Jeppe Aakjærs roman Jens Langkniv.

Ved et besøg i Skive i forbindelse med de dengang meget kendte ringriderféster, som interesserede mig meget i betragtning af at jeg flere somre drog land og rige rundt - i hvert fald til nabosognene - med min hest for at deltage i ringridning, som ethvert sogn med respekt for sig selv afholdt hver sommer.

Når forårsarbejdet på gården derhjemme i Nørre Rind var forbi, og roerne som det sidste var sået, havde hestene, bortset fra en enkelt som blev brugt til at radrense, rive hø etc., sommerferie, til de skulle spændes for selvbinderen. Der var et par heste, som jeg havde trænet op til gode ringriderheste. Reglen var, at hesten skulle være i galop, når man red gennem galgen. Jeg havde øvet så meget, at hesten næsten kunne stå stille på stedet og galopere, så nåede jeg ikke at fange ringen med den drabelige lanse, (det var nu mere et kosteskæft), når jeg red igennem, kunne jeg faktisk vende mig i sadlen og snappe den. Nå, det er måske lidt overdrevet.

Jeg havde travlt med at studere i Folkebladet, hvor der var ringridning og sørgede så for at blive tilmeldt. Hesten og jeg var vist ikke særligt velkomne, for når de sammensvorne (hesten og jeg) drog af fra kampen, medførte vi som regel en eller anden rædselsfuld pokal.

Resultatet blev, at jeg i lighed med fodboldforeningen havde et skab fyldt med bægre, pokaler og opsatser af en noget tvivlsom karat; tårne var det i hvert fald småt med, men det var jo slet ikke det, der betød noget. Som landrundsøn var tilhørsforhold til heste sådan, at det var en naturlig sag, at man som 10-årig blev sendt i marken for at pløje med et par store jyder for ploven. Hesten var en arbejdskammerat og forbundsfælle.

Disse sommersøndage, hvor hesten og jeg drog afsted til nogle herlige og spændende dage, var frisøndage for os to.

Tragikomiske hændelser hører vel også med. Engang hvor hesten og jeg havde meget travlt, ramte den i et sving på en grusvej en vej sten, hvorved den styrtede. Jeg fortsatte gennem luften og brækkede i faldet begge håndled.

Der lå en smedie lige ved, og da smeden kom og så, at der var sprængt en åre, fik jeg ham til at binde en cykelslange om; han var vist ikke så meget for det, for det var småt med cykelslanger. Hesten havde kun skrammet knæene lidt, så den kom selv hen og så medlidende på mig. Smeden hængte tømme over skulderen på mig og sendte os afsted. Da hesten og jeg kom traskende, humpende, og gjorde vort indtog i gården, var der ikke megen stjernestolthed at spore, endside den ære, der trods alt er over en slagen gladiator.

Snart var jeg forsynet med kæmpestore gipsklodser, hvorfra fingerspidser til albue var indkapslet - det var en mærkelig fornemmelse intet at kunne med fingre og hænder. Det at sidde ved bordet og føle sig taknemmelig, hvis en bordfælle forbarmede sig til at give én en skefuld eller mundfuld af en kop, hvor halvdelen som regel blev spildt.

Jeg spillede fodbold og havde aldrig haft så megen respekt på banen, som da jeg havde gipsen på. Der blev betydelig flere hovedskader end normalt benskader. Det var en stor dag - en af dem man husker, - hvor jeg på en ru cementsålbænk sleb så længe på gipsen, at spidsen af tommelfingeren kom frem. Det var en sand lykke at kunne holde ved ske og kop, men jeg havde beklageligvis ikke forudset, at så var det også forbi med, at pigen i huset, indtil flere gange daglig, på toilettet hjalp mig med stort og småt.

Tilbage til mit besøg i Skive. Jeg så, altså under min gennemgang af avisen, at et filmselskab var igang med optagelser af Jeppe Aakjærs roman Jens Langkniv. Optagelserne fandt sted på Hjerl Hede. Man har sagt, at Jens Langkniv var en dansk Robin Hood, og det syntes jeg, lød spændende. Jeg fandt ud at filmholdet havde hovedkvarter på Sevel Kro, og det var og er måske årsag til, at Sevel Kro også i dag er hovedkvarter eller snarere andet hjem for mange turnerende teaterfolk.

I krohaven var hele holdet til frokost. Manden for bordenden var Per Knutson - én af tidens mest estimerede instruktører. Omkring ham sad Poul Reichhardt, som spillede Jens Langkniv, balletdanserinden Kirsten Elsas, som spillede Jens's elskede, Astrid og Bjarne Henning Jensen, som også skulle blive fremragende filminstruktører og flere markante skuespillere, hvoraf flere siden blev mine lærere og kolleger. Jeg spurgte Per Knutson, om jeg ikke kunne blive statist - jeg har nok sagt - komme med i filmen - men han mente, at de havde folk nok fra egnen. Men da jeg lidt nedslået var på vej ud af haven, blev jeg i min ungdoms optimistiske og første kunstneriske nederlag råbt an af regissøren - »Vi mangler en stor tung hvid hest, kan du skaffe den -«.

Der er ord, man husker hele livet, enten for dets tone eller måske, fordi det netop var det stikord, man manglede.

Den hvide hest blev mit livs stikord.

På gården var der kun hvide jyske arbejdsheste, som egentlig skulle have været røde. De hvide heste var for flere generationer siden importeret fra England til Holsten, hvorfra mine tip- et eller andet havde dem med til Himmerland.

Jeg kom med i filmen med hesten. 8 dage derefter fik jeg en rigtig rolle i andre 8 dage.

Filmen om Jens Langkniv blev en kæmpefiasko, hvilket jeg dengang ikke rigtig forstod.

En filmatisering af Jeppe Aakjærs Jens Langkniv ville med de tekniske muligheder, filmen råder over være et monument over Jeppe Aakjærs følelsesladede og politiske forsvar for almuen. Tiden på Hjerl Hede i filmens vidunderlige verden sammen med mange dejlige mennesker er et af mine skønneste ungdomsminder.

Jens Langkniv-filmen blev bestemmende for mit fremtidige arbejde og for mit tilhørsforhold til Vestjylland og vestjyderne.

Jeg blev god ven med Poul Reichhardt, der støttede de planer, jeg luftede for ham, om selv at blive skuespiller. Endvidere stiftede jeg bekendtskab med skuespiller og sceneinstruktør Einer Juhl i Århus. Uden at fortælle mine forældre noget rejste jeg et par gange om ugen til Århus for at læse hos Einer Juhl. Jeg flyttede så til Århus og kom i bagerforretning og blev også radioekspedient. Jeg dristede mig til optagelsesprøve på Det kongelige Teater, og at jeg blev optaget gav anledning til megen forundring, fordi jeg kom fra landet. Avisoverskrifter benævnte mig som »Ung landmand fra Skals«, »24-årig landmand«, »Landmandssøn optaget på Det kongelige Teater« og

»Bondesønnen blev skuespiller«. Jeg havde ved Einar Juhls mellemkomst civiliseret mit ravjyske mål til rigsdansk, og der var ingen jysk pløjemuld under støvlerne, da jeg kom til hovedstaden.

Jeg har altid følt mig tiltrukket af lyngens brune land og senere af vestjyderne og deres uudgrundelighed, men alligevel skulle der gå fra 1939 og 22 år frem, inden jeg vendte tilbage til Vestjylland og til Hjerl Hede, hvor jeg knapt kunne genkende den gamle landsby. Der var kommet mange flere gamle bygninger tit og vegetationen havde indhentet landsbyen og var med til at skabe et hele. Min gode kammerat, overregissør ved Det kongelige Teater, senere Danmarks Radio, Johs. Ottosen, også kaldet Lur, startede teatret på Hjerl Hede. Han og jeg lavede teater og solistoptræden på Hjerl Hede i flere år. Desværre døde han i en ung alder.

Jeg fandt snart ud at at jeg befandt mig godt i Vestjylland. De første mange år kendte jeg kun Vestjylland gennem Hjerl Hede - en måneds tid hver sommer, hvor vi lavede teater, og jeg sleb knive for den halve verden. Denne form for underholdning tiltalte mig og ikke mindst den nære kontakt til publikum gennem skærslipperen og hans slibebør er et kapital for sig af barokke situationer.

Min familie var blevet så glad for Vestjylland, og da det så ud til, at livet på heden skulle fortsætte hver sommer, besluttede vi os for at finde et »sted«. Det viste sig slet ikke at være så let, for det var i 1969, hvor alle skulle på landet at bo. Min kone og jeg lærte meget om Vestjylland og mange vestjyder at kende, mens vi kørte rundt for at finde det her bette sted. Vi mente, at det skulle være et nedlagt landbrug.

En dag jeg var på farten for at se på »godser«, havde jeg hørt om noget ikke så langt fra Hjerl Hede. Da jeg kørte ind i gården, kom en lille, ældre mand ud. Jeg fremførte så mit ærinde angående evt. køb. - Ja, sagde han - og tilføjede - men toilettet følger ikke med. Jeg så nok noget desorienteret ud, indtil jeg i haven fik øje på noget, der lignede et klædeskab med hjerte i døren. Jeg mente nu ikke, at det så flot omtalte toilet ville få nogen større betydning. Der var gæster, så jeg kunne komme igen en anden dag. Jeg fik senere fortalt, at manden forinden havde solgt ejendommen, men måtte blive boende, og for egen regning havde installeret træk og slip, som han iøvrigt tog med, da han flyttede.

Vi så på mange ejendomme og snakkede derved med mange mennesker, som bestyrkede os om, at vi nok ville føle os hjemme, og at det ikke skulle være helt urealistisk, da jeg plejer at sige, at jeg er født midt imellem Aakjær og Blicher, også sprogligt - dog ikke tidsmæssigt - nærmere betegnet ved Hjarbæk Fjord.

En dag blev jeg mindet om, at en kone ca. 10 år før havde sagt til mig, at når de blev gamle, så kunne jeg købe deres ejendom - og den blev det. Det er nok det, man kalder jysk ordholdenhed.

Det var en stor dag, den pinselørdag, da vi flyttede ind. Der kom mange flinke mennesker og hilste på. Nogle gik, efter at have styrket sig, i gang med at køre en ret stor mødding ud på et meget lille stykke mark, så der blev så tykt et lag, at man, efter at have styrket sig og holdt rådslagning, bestemte sig for at pløje det ned med en kæmpe stor hedepløj. Plovfuren blev ikke helt lige, men man mente, at det var en fordel, for så blev rækkerne jo også længere. Af en eller anden årsag kom en mand i vej en og blev pløjet ned. Han vandede sig lidt under den bløde, men noget tunge dyne, men efter et kort møde, hvor

man hilste på hinanden, blev det vedtaget at grave ham ud - så alle overlevede. - Fortsættelsen er strøget.

Jeg ved ikke, om det foregående har inspireret os til at kalde huset »Tumultus« - det har faktisk levet op til navnet siden.

Min familie og jeg havde fået fast bopæl i Vestjylland, dog hovedsageligt for sommeren i forbindelse med levendegørelsen på Hjerl Hede (som har været forbillede for flere mere eller mindre lignende museale forsøg), hvor almue-teatret indgik som et led deri og var med til at trække mennesker til Vestjylland fra hele Europa, og mange vender tilbage for at opleve Limfjordslandet.

Det var iøvrigt afdøde kulturminister Niels Mathiasen, som i sin tid også havde forståelse for denne side af almuekulturen; teatret. Han gjorde det, sammen med Hjerl Fonden, økonomisk muligt for mfg at bygge almuespillene op, inspireret af tekster fra bl.a. Aakjær og Blicher.

Skærslipper-trillebøren, som jeg har kørt mange festlige kilometer med på Hjerl Hede gennem årene og iøvrigt både i ind- og udland har givet mig kontakt med en 4-5 mill. mennesker, deres medleven, deres humor, deres interesse for fortiden; for det gamle ord siger jo »kender du ikke fortiden o.s.v.«, og ikke mindst de unges søgen i fortiden og fremtiden har styrket min tro, og heldigvis har vi ikke noget valg, for tror du ikke på de unge, tror du jo ikke på fremtiden og omvendt.

Jeg havde en god bekendt i en mindre vestjysk by. Han havde vistnok altid haft besvær med økonomien, som man nok måtte betegne som et godt stykke under 0. Vi var nogle, der havde kationeret for ham, men han døde alligevel og fik en pæn begravelse. Et par dage efter blev jeg standset af en ældre mand, og han spurgte, uden omsvøb, om det var en god begravelse. Det mente jeg da nok, at det var. Lige idet han tog afgang, fyrede han følgende replik af: Ja, for alle kreditorerne bar jo. - Vestjysk galgenhumor.

Det er med vestjyderne som med det jyske sprog; der er noget selvfølgelig og storslået i måden, som en tilflytter aldrig rigtig får fat på.

Henry Jessen
Skuespiller
Hjerl Hedevej 8, Sevel
7830 Vinde'up
Født 1919 i Lynderup sogn